

China in vogelvlucht

Jan van der Putten:

China.

Amsterdam: KIT Publishers, 2008; 130 blz.;
14,50 euro; ISBN: 978-90-6832-448-8

In de Landenreeks van het Koninklijk Instituut voor de Tropen (KIT) is in 2008 een nieuwe, geheel herziene uitgave uitgekomen over China. De KIT-Landenreeks, sinds 1998 uitgegroeid tot een begrip, geeft een toegankelijk beeld van inmiddels ruim zestig landen in Afrika, Azië, Latijns-Amerika en Zuidoost-Europa. In het deel over China schetst de auteur, Jan van der Putten, in kort bestek land, bevolking, samenleving, geschiedenis, economie, politiek en cultuur van China.

Van der Putten was jarenlang buitenlandcorrespondent van *de Volkskrant*, met van 1998 tot 2003 standplaats Peking. Sinds 2003 is hij directeur van *Eyes on China*, dat bedrijven ondersteunt bij het zaken doen in China. Daarnaast is hij auteur van diverse boeken over China, zoals *Standplaats Peking* (2005) en *Chinese Tekens* (2008).

In zeven beknopte hoofdstukken en een slotbeschouwing beschrijft Van der Putten in heldere bewoordingen de uitdagingen waar China, als wereldmogendheid in wording, voor staat. In de woorden van Barack Obama (over de uitdagingen van de Verenigde Staten): 'They are serious and they are many.' Maar waar Obama ervan overtuigd is dat de Verenigde Staten deze uitdagingen uiteindelijk het hoofd zullen bieden, is de uitkomst volgens Van der Putten wat China betreft bij lange na niet zeker. De belangrijkste problemen waar het land mee kampt, zijn binnenlands van aard. Als het Peking

echter lukt deze problemen de baas te blijven, staat niets de terugkeer van China als wereldmogendheid in de weg, zoals op de achterflap van het boek te lezen valt. Terugkeer, want China was immers ook al eerder in de geschiedenis het machtigste land ter wereld en de Chinezen doen er alles aan om hun plek op het wereldtoneel te heroveren.

De kern van de immense problemen zit in het Chinese ontwikkelingsmodel, dat uitsluitend gericht is op economische expansie. Sinds Deng Xiaoping is China's ideologie van het marxisme ingeruild voor de ideologie van het ongelimiteerd geld verdienen. Deze benadering heeft weinig oog voor de negatieve gevolgen die aan snelle economische groei kleven. Van der Putten beschrijft verscheidene negatieve effecten van de explosieve economische expansie, waaronder toenemende milieuvervuiling en groeiende sociale ongelijkheid (met als gevolg regelmatige protesten, die met harde hand worden neergeslagen). Het land zelf kan de groei maar nauwelijks aan. China beschikt al over weinig vruchtbare grond (China beslaat 6,5% van het totale landoppervlak op de wereld, waarvan slechts 10% bruikbaar is voor landbouw, maar het herbergt 20% van de wereldbevolking), maar dit neemt voortdurend af door steden- en wegenbouw, uitdroging, vuilstort, enz. Tussen 1999 en 2005 is China hierdoor de oppervlakte van twee keer Nederland aan bouwland kwijtgeraakt. Door de toenemende binnenlandse vraag naar energie is China sinds 1993 van een olie-exporteur bovendien veranderd in een olie-importeur.

Van der Putten's boek staat vol met deze en andere feiten en weetjes, maar blijft door de vlotte en beeldende schrijfstijl ('wie destijds met

het rode boekje stond te zwaaien, zwaait nu met een mobieltje') en de verwijzingen naar actuele gebeurtenissen uitstekend leesbaar. In korte hoofdstukken geeft Van der Putten de lezer een introductie in de vele facetten van het land. Jammer is dat de buitenlandse politiek en internationale betrekkingen van China wel erg beknopt aan de orde komen in verhouding tot China's opkomst als wereldmogendheid. Zo was het interessant geweest als wat meer aandacht was besteed aan de rol van China in conflictbemiddeling en VN-vredesoperaties. Hoewel China inmiddels deelneemt aan VN-vredesmissies, is China's bijdrage nog zeer beperkt en is het de vraag of China, gezien de rol die het op het wereldtoneel wil spelen, niet ambitieuzer moet zijn als het op vredesoperaties aankomt. Ook een gevoelig thema als mensenrechten, dat toch steeds weer opduikt in de betrekkingen tussen China en het Westen, komt wel erg summier aan de orde en had zeker een aparte paragraaf verdiend. Dat het boek géén register met kernbegrippen heeft, maakt het overigens soms lastig bepaalde onderwerpen terug te zoeken.

In de slotbeschouwing gaat de auteur in op wat eigenlijk het interessantste vraagstuk is van het boek: duurzame groei. Omdat de aarde zoveel groei niet aankan, is duurzame groei noodzakelijk, ook in China. Maar is duurzame groei (of wetenschappelijke ontwikkeling, zoals het in China genoemd wordt) eigenlijk wel mogelijk in China? Het oude ontwikkelingsmodel van economische groei loopt vast, maar een nieuw model van duurzame groei is er nog niet. Milieumaatregelen zijn nodig, maar deze kunnen de groei belemmeren, terwijl groei nodig is, maar slecht is voor het milieu. Een dilemma voor

de Communistische Partij (CP) die er alles aan gelegen is haar positie te behouden en vooralsnog voorrang geeft aan economische groei. Het is echter in het belang van China dat duurzame groei plaatsvindt en ook de CP raakt daar steeds meer van doordrongen.

Een interessante ontwikkeling op dit gebied, die overigens in het boek niet wordt genoemd, is China's beleid met betrekking tot duurzame energie, zoals biobrandstoffen. Tegen 2020 wil China 15% van zijn verbruik uit hernieuwbare bronnen halen (tegen 6% nu); het land is door forse subsidies voor het produceren van biobrandstoffen inmiddels opgeklommen tot de op twee na grootste producent van ethanol ter wereld. Vanwege de stijgende voedselprijzen overal ter wereld heeft China de productie van ethanol uit landbouwgewassen

inmiddels stopgezet; het zet nu in op tweede-generatie-biobrandstoffen, die de voedselvoorziening niet in het geding brengen. De auteur had dergelijke beleidsplannen wellicht wat meer aandacht kunnen geven in zijn boek, als positieve signalen die het model van duurzame groei weer een stapje dichterbij kunnen brengen.

De conclusie van de auteur is dat als de Communistische Partij de binnenlandse problemen de baas blijft en er geen mondiale crisis uitbreekt, niets de terugkeer van China als wereldmogendheid in de weg staat. Het is de vraag hoe de huidige financiële crisis zijn uitwerking zal hebben op China's positie in de wereld en op de Chinese regering. Misschien een onderwerp voor een volgend boek?

Van der Putten is er met dit boek in geslaagd in vogelvlucht een grote

verscheidenheid aan onderwerpen de revue te laten passeren. De consequentie hiervan is wel dat er niet heel diep en uitvoerig op de onderwerpen wordt ingegaan, maar dit is ook niet de intentie van deze publicatie. Het boek doet wat het bedoelt te doen, namelijk de lezer op een toegankelijke en onderhoudende wijze kennis laten maken met China. Het eindigt met praktische informatie voor de reiziger, een opvouwbare overzichtskaart en documentatie, websites en nuttige adressen. Al met al een aanrader voor eenieder die in korte tijd een algemeen overzicht wil hebben van China.

Henriëtte den Ouden

Henriëtte den Ouden is als programma-coördinator verbonden aan het *Clingendael Diplomatic Studies Programme* (CDSP).

Dilemma's in de internationale hulpverlening

Linda Polman:

De crisiskaravaan. Achter de schermen van de noodhulpindustrie.

Amsterdam: Uitgeverij Balans, 2008; 230 blz.; 17,95 euro; ISBN: 978-90-501-8973-6

Sinds het begin van de jaren negentig reist journaliste Linda Polman organisaties achterna die humanitaire hulp verstrekken aan slachtoffers van oorlogen en hongersnoden. Haar ervaringen met deze hulporganisaties beschrijft ze in het onlangs verschenen boek *De Crisiskaravaan*. Op basis van haar observaties twijfelt de journaliste aan de effectiviteit van noodhulp en uit ze forse kritiek op de 'hulpindustrie'.

Volgens Polman verlengt noodhulp oorlogen, omdat strijdende partijen zichzelf versterken met een deel van de hulp. Strijdende partijen hebben vaak de macht in een oorlogsgebied en kunnen allerlei eisen stellen aan hulporganisaties. Zo moet er geld worden betaald om toegang te krijgen tot het gebied, moet een deel van de hulpgoederen worden afgestaan en moeten er diverse vergunningen worden aangevraagd. Soms wordt ook geëist dat leden van de lokale bevolking een baan krijgen in de vluchtelingenkampen, en ook daar wordt belasting over geheven.

Met de hulpgoederen en de geheven belastingen kunnen de gewapende strijders zich aansterken, nieuwe wapens kopen en de oorlog voortzetten. Omdat

hulporganisaties werken vanuit de principes neutraliteit, onpartijdigheid en onafhankelijkheid, zijn zij vaak niet bereid hulp te stoppen, omdat zij vinden dat elke persoon in nood recht heeft op hulp. De gevolgen van hulp zijn echter niet neutraal.

Een voorbeeld hiervan was de situatie in Goma, in voormalig Zaïre, waar in 1995 vluchtelingen van de genocide in Rwanda werden opgevangen. Dank zij de internationale hulp konden Hutu-milities aansterken en verdergaan met de oorlog. De duizenden hulporganisaties verlieten het kamp niet, maar bleven aanwezig, onder het mom van neutraliteit. Hulporganisaties moeten een afweging maken tussen het helpen van mensen die in acute nood

verkeren en lange-termijngevolgen die veel erger zijn. Volgens Polman moeten hulporganisaties vaker besluiten te vertrekken uit een oorlogsgebied, wanneer hun hulp misbruikt wordt door strijdende partijen. Dit dilemma is al eeuwenoud; Florence Nightingale en Henri Dunant waren het al in 1863 grondig met elkaar oneens over wat de juiste keuze was. In het huidige tijdperk besluiten hulporganisaties vaak te blijven in oorlogsgebieden, ook als de hulp het doel voorbij schiet. Deze keuze wordt beïnvloed door concurrentie tussen hulporganisaties, gebrek aan goede ethische regels en het afschuiven van verantwoordelijkheid naar de politiek.

Polman constateert dat er een 'hulpindustrie' is ontstaan, bestaande uit allerlei organisaties die met elkaar concurreren om donorfondsen en contracten in rampgebieden. Honderden organisaties reizen in een karavaan van crisis naar crisis op zoek naar nieuwe contracten. Om die reden kan er weinig worden ondernomen tegen lokale machthebbers of gewapende strijders die diverse belastingen heffen en de hulpverleners verplichten een deel van de hulpgoederen af te staan. Als een hulporganisatie dit niet accepteert en vertrekt, neemt een andere organisatie direct de vrijgekomen plek in.

Er zijn geen goede ethische regels om misbruik van deze hulp te voorkomen. Een aantal gezamenlijke initiatieven is genomen om gedragsregels op te stellen, zoals 'The Sphere Project', maar in de praktijk blijkt dat deze regels niet zijn af te dwingen. Volgens Polman komt dat mede doordat de sector gesloten is en niet kritisch genoeg is tegenover zichzelf.

Daarnaast zouden hulporganisaties hun eigen verantwoordelijkheid afschuiven naar de politiek. De internationale gemeenschap moet ervoor zorgen dat conflicten beëindigd worden, niet zij. Wanneer conflicten voortduren, is dat niet de schuld van de noodhulp. Ook de particuliere hulporganisaties en individuele donateurs van goederen moeten het in Polmans boek ontgelden. *Mongo's* (my own ngo's) verstoppen vliegvelden regelmatig met ongewenste schenkingen. Slachtoffers in tropische rampgebieden kregen bijvoorbeeld hulpmiddelen tegen bevroeringsverschijnselen cadeau en hongerende Somaliërs ontvingen laxemiddelen en elektrische dekens. Daarnaast zouden *Mongo's* vaak in de weg lopen, weinig kennis van zaken hebben en fouten maken. Deze organisaties evalueren hun eigen werk nauwelijks en hoeven ook geen verantwoording af te leggen.

Naar aanleiding van haar observaties concludeert Polman ook dat de media de ernst van conflicten overdrijven, in ruil voor het gratis meereizen met hulporganisaties naar oorlogsgebieden. Vaak hebben journalisten zelf te weinig geld om te reizen en te weinig tijd om kennis op te doen van de situaties in verre gebieden. Meereizen met hulporganisaties is dan vaak een van de weinige mogelijkheden om verslag te kunnen doen. Dit leidt ertoe dat journalisten geen onafhankelijke reportages maken, maar beïnvloed worden door de belangen van hulporganisaties, die via de media een kans zien om meer geld van donoren te werven.

Een kanttekening die hierbij gemaakt kan worden, is dat het niet wetenschappelijk is aangetoond dat er een werkelijk verband

is tussen het 'embedded'-zijn van journalisten bij hulporganisaties en de mate waarin zij onafhankelijk rapporteren. Dat Polman diverse keren heeft gezien dat hulporganisaties de media hebben beïnvloed, betekent niet dat dit in de meeste gevallen zo is.

Het gebrek aan nuance is de grootste tekortkoming van *De Crisiskaravaan*. Op basis van een beperkt aantal observaties is het niet mogelijk zulke forse conclusies te trekken als Polman doet. Hier is meer onderzoek voor nodig. Polman is als journaliste vooral aanwezig geweest bij grote rampen, en het is dus maar de vraag of haar beeld representatief is voor de gehele internationale hulpsector.

Sommige Nederlandse hulporganisaties durven wel de keuze te maken tussen hulp blijven geven en vertrekken, indien de noodhulp misbruikt wordt door de strijdende partijen. Zo heeft *Artsen zonder Grenzen* al meermalen besloten een rampgebied te verlaten.

Daarnaast zijn er situaties bekend waarin juist het vertrekken van hulporganisaties in het belang is van gewapende strijders. In gebieden als Darfur worden hulpverleners herhaaldelijk bedreigd, ontvoerd of vermoord. Wanneer bepaalde etnische groepen eenmaal hun huizen zijn uitgejaagd en naar vluchtelingenkampen zijn gegaan, hoeven milities geen moeite meer te doen om hen te vermoorden: honger doet dit al voor hen. In dit soort gebieden staan hulpverleners voor een ander dilemma: moeten zij vertrekken omdat het levensgevaarlijk werk is, dan wel blijven om te voorkomen dat honderden onschuldige burgers sterven? Deze vraag ontbreekt in het boek van Polman.

In dit geval zou niet het blijven, maar het vertrekken van hulporganisaties de oorlog verergeren.

Het is goed dat *De Crisiskaravaan* een aantal dilemma's van de humanitaire hulpverlening op tafel legt en organisaties dwingt hierover na te denken. Door een gebrek aan nuance schiet Polman

echter bijna haar doel voorbij. Diverse Nederlandse hulporganisaties, zoals OxfamNovib, het Rode Kruis, Cordaid en Artsen zonder Grenzen hebben al laten weten zich niet te herkennen in het beeld dat geschetst wordt. Daarnaast is het teleurstellend dat de journaliste zelf geen oplossingen aandraagt

voor de problemen die ze aansnijdt.

Saskia Rademaker

Saskia Rademaker MA is onlangs afgestudeerd als politicologe aan de Universiteit Leiden. Zij was als stagiaire verbonden aan de Nederlandse Defensie Academie en aan de Raad van State.

Democratisering in Rusland blijft onbestendig

Laura Starink:

De Russische Kater.

Amsterdam/Rotterdam: Prometheus/NRC Handelsblad, 2008; 272 blz.; 18,95 euro; ISBN: 978-90-446-1094-9

In *De Russen* beschrijft de Amerikaanse Ruslandkenner en Pulitzer Prize-winnaar Hedrick Smith de periode van drie jaar dat hij in Moskou woonde en werkte als chef-redacteur van *The New York Times*. Hij concludeerde dat Rusland geen land was van fundamentele veranderingen. Toen Smith tussen 1988 en 1991 nog enkele keren terugkwam, trof hij tot zijn eigen verbazing een heel ander Rusland aan: het Rusland van Gorbatsjov. In *De Nieuwe Russen* geeft hij toe dat hij er met zijn conclusie volledig naast had gezeten en hij wilde met dit boek de veranderingen verslaan. Dit deed hij onder andere door middel van het beschrijven van persoonlijke portretten van Russen die midden in het veranderingsproces zaten.

Laura Starink heeft iets soortgelijks gedaan. In 1987 vertrok zij naar Moskou om er als correspondent van *NRC Handelsblad* te werken. Twintig jaar later keerde zij terug om te kijken wat er terecht was gekomen van de

hervormingen van Gorbatsjov. Ook zij doet dat door middel van persoonlijke portretten: van een elftal personen beschrijft zij hun levensverhaal.

Verhalen die laten zien dat het leven in Rusland een voortdurende strijd was en is. Het verschil met Hedrick Smith is dat Starink, een enkele uitzondering daargelaten, geen kritiek levert op de gang van zaken in Rusland, en vooral de mensen zelf aan het woord laat. Het voert te ver alle portretten te beschrijven, maar een aantal komt hier aan bod. Zo heeft Starink gesproken met ex-premier Jegor Gaidar, de man die in Rusland de shocktherapie toepaste. Dit leverde hem de twijfelachtige status van de meest gehate man in Rusland op. Het is interessant te lezen dat Gaidar nog steeds achter de shocktherapie staat, die destijds werd toegepast om een snelle transitie van communisme naar kapitalisme te bewerkstelligen. Hij is van mening dat het een onvermijdelijke situatie was; het was zelfs de enige oplossing. Gaidars gevoelens ten aanzien van Poetin zijn ambivalent. Enerzijds vindt hij de renationalisering van bedrijven een erg slechte ontwikkeling, anderzijds is hij blij met de hervormingen op het gebied van belastinginning, die de stabiliteit van Rusland zullen vergroten.

Dostojevski-specialiste Ljoedmilla Saraskina vindt de rechtvaardiging

van Gaidar voor de shocktherapie 'vuile hersenspoeling van de regering'. Door eerst de prijzen te liberaliseren en pas daarna de privatisering door te voeren, zorgde de regering ervoor dat het Russische volk geen geld had om maar iets te kunnen kopen. Wel was de *perestrojka* ten tijde van Gorbatsjov een bevrijding voor Saraskina. Des te opvallender is het dat zij van mening is dat er onder het presidentschap van Poetin in eerste instantie zoveel vrijheid van meningsuiting is gekomen, dat dit best een beetje minder mag zijn. De armoedebestrijding is voor haar prioriteit nummer één. Ze heeft daarom een positief oordeel over Poetin: hij is de man die de rijke oligarchen aanpakte en die de armoede in Rusland bestreed. Ook heeft Rusland dank zij Poetin zijn eigenwaarde in de internationale politieke arena hervonden.

Historicus Arseni Roginski is voorzitter van het bestuur van *Memorial*, een organisatie die historisch onderzoek doet om de herinnering aan de terreur van de bolsjewieken levend te houden. Roginski is van mening dat een deel van de problemen in Rusland is ontstaan omdat er nooit een fundamentele breuk is geweest met het communistische regime, zoals Duitsland wel duidelijk heeft gebroken met het nazi-regime. De histo-

ricus is géén aanhanger van Poetin, maar waardeert het wel dat Poetin de aandacht in Rusland op de terreur van de communisten heeft weten te vestigen, door als eerste president ooit aanwezig te zijn bij een belangrijke herdenking van de sovjetterreur. Pragmatisch concludeert Roginski: '[...] ook schijnheilige daden kunnen een rol spelen in de geschiedenis'. Toch overheersen vooral negatieve gevoelens bij Roginski, wanneer hij de gevolgen van het regime van Poetin bespreekt. Het voortbestaan van zijn organisatie *Memorial* wordt steeds moeilijker, omdat de regels ten aanzien van maatschappelijke organisaties steeds verder worden aangescherpt: 'Langzamerhand wordt dit land zo ingericht dat elk onafhankelijk maatschappelijk initiatief wordt gedood. Ik noem dat een imitatie-democratie.'

Alle andere levensverhalen die worden beschreven in *De Russische Kater* zijn eveneens van intellectuelen. De mening van de gewone, niet-gestudeerde Rus blijft onderbelicht. Hoewel de voorkant van het boek anders doet suggereren (daar staat een foto van het Rode Plein dat wordt schoongeveegd na een rock-concert voor Poetins jeugdbeweging *Nasji*), is geen van de personen die Starink heeft geïnterviewd jonger dan 40 jaar. Op zich zelf is dat niet erg, het boek pretendeert ook niet een volledig beeld te geven, maar het zijn, zoals Starink schrijft, 'commentaren op het Rusland van nu'. Deze commentaren vormen de rode draad.

Is Rusland blijven zitten met een kater? Nog steeds is de situatie van nu niet te vergelijken met de situatie van vóór de baanbrekende hervor-

mingen van Gorbatsjov. Hoewel de ene persoon in *De Russische Kater* het regime-Poetin als positief heeft ervaren en de ander als negatief, of er pragmatisch mee omgaat, is het voor de meesten duidelijk dat Poetin de door Gorbatsjov op gang gebrachte democratisering tot op zekere hoogte heeft teruggedraaid. Waar dit precies heen gaat, ook nu met Poetin als premier, is niet duidelijk. Wellicht had Smith in *De Russen* dan toch meer gelijk dan hij zelf later dacht.

Marit de Lange

Marit de Lange studeert geschiedenis en Slavische talen aan de Rijksuniversiteit Groningen. Zij was in de periode oktober-december 2008 als stagiaire verbonden aan het bureau eindredactie van de *Internationale Spectator*.